

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 6, NUMBER 2, 2017

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 6, No. 2, 2017

POLAČKOVÁ, A. – MARCHEVSKÝ, O.: The World named Border. Annales Scientia Politica, Vol. 6, No. 2 (2017), pp. 115 – 118.

ANNA POLAČKOVÁ – ONDREJ MARCHEVSKÝ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
Email: anna.polackova@unipo.sk
ondrej.marchevsky@unipo.sk

SVET MENOM HRANICA

ANNA POLAČKOVÁ – ONDREJ MARCHEVSKÝ

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
Email: anna.polackova@unipo.sk
ondrej.marchevsky@unipo.sk

V životoch niektorých z nás sa stáva pojem hranica priam bezobsažný. Sprostredkované sa s hranicou kontaktujeme prostredníctvom médií a len ignorant si nevšimol migračnú krízu, ktorou je Európa v ostatnom období nadmerne skúšaná. Práve v tomto kontexte sa pojem hranica a jej ochrana skloňuje zrejme najčastejšie. V našej blízkosti existuje hranica, ktorá je istým mikrosvetom so svojimi vlastnými pravidlami, životom, hierarchiou či temperamentom a je časťou nášho obyvateľstva konfrontovaná deň čo deň. Ide o svet na slovensko-ukrajinskom (po)hraničí. Tu sme mali možnosť v rámci projektu stráviť istý čas ako nezaujatí, no prostredím pohľadu pozorovateľa. Videli sme životné tempo hranice v jej blízkom okolí, aj v tých najkontaktnějších bodoch. V rámci pracovného tímu sme pokryli všetky hraničné priechody SK – UA, pre peších i motorové vozidlá. My dvaja sme sa vrhli na ten najväčší a najfrekvencovanejší: Vyšné Nemecké – Užhorod. Našou hlavnou úlohou bol výskum zameraný na to, ako je hranica a hraničný priechod vnímaný obyvateľmi prihraničných obcí, pasažiermi a zaujímal nás aj pohľad tých, ktorí na hranici pracujú. Realizovaným výskumom sme chceli prispieť k zlepšeniu fungovania hranice a jej priechodov.

Názory prvej, početnejšej, skupiny sme získavali prostredníctvom prieskumu realizovaného formou anonymného dotazníka, ktorého vyplňanie bolo neraz doplnené rozprávaním o zážitkoch a dojmach, milých aj tých nepríjemných. S druhou, dôležitou vzorkou sme sa mali možnosť pohovárať v rámci osobných stretnutí počas služby. Stretnutia sa konali individuálne, bez prítomnosti iných príslušníkov zboru a priamych nadriadených, čo nám umožnilo otvorenú a aj kritickú konštruktívnu diskusiu. Názory a skúsenosti spoza volantů alebo z policajných „boxov“, či naše vlastné postrehy nám pomohli pochopiť fungovanie tohto špecifického priestoru, jeho význam, postavenie v ochrane Schengenskej hranice. Práve pohľady z oboch strán nám umožnili porozumieť nevyhnutnosť istých úkonov, ktoré sa jednostranne zdali byť produktom skostnatej a neefektívnej procedúry hraničného vybavovacieho procesu pasažierov.

Vodiči a posádky dopravných prostriedkov, dvojkoľosových miláčikov s dokonale vylešteným chrómovaním, ale aj štvorkolesových tátošov tak nových aj tých na hranici technickej spôsobilosti, dodávok a autobusov boli našimi spoločníkmi počas dní, strávených na hranici. Boli pre nás dôležitým mienkotvorným elementom, ktorý je bohatý na rôzne skúsenosti,

prevažne však negatívnymi. V menšej miere, no predsa prítomné, boli aj hodnotenia pozitívne.

Prirodzenou ľudskou vlastnosťou je porovnávať, a to sa deje aj na hranici a hraničnom priechode medzi Ukrajinou a Slovenskom. V priestore medzi krajinami, ktoré sú si v istom zmysle blízke, no zároveň aj podstatne rozdielne. „*Len sa pozrite tu a tam, ako tie budovy vyzerajú. Tu moderná budova, hodná vstupu do Európskej únie a tam stavenisko s príslušným kontajnerovým mestečkom, hodné ...*“. Netreba príliš povzbudzovať našu predstavivosť vo výbere šťavnatého výrazu, ktorý vyšiel z úst ukrajinského cestujúceho na margo ukrajinskej časti hranice. Táto parafráza samozrejme neodzrkadľuje jasný a už vôbec nie väčšinový názor, je epizodická, absolútne subjektívna a porovnáva.

Zaujímavé je to, že niektorí ľudia dokážu oceniť a reflektovať náročnosť práce službukonajúcich príslušníkov. Tieto postrehy sa objavovali tak u slovenských cestujúcich, ako aj u tých z Ukrajiny. Podarilo sa nám zistiť, že tie najväčšie slová pochopenia a neraz aj obdivu pochádzajú hlavne z radov vyslúžilcov z hranice.

Na procedúre realizovanej na slovenskej časti hraničného priechodu Vyšné Nemecké – Užhorod viacerí oceňovali jej prehľadnosť a osobitne fakt, že službukonajúci príslušníci polície, ale aj colníci pristupujú priamo k vozidlám. Na ukrajinskej strane si to musia poctivo „obehať“ sami. Je potrebné povedať, že pre nezorientovaného „bežca“ je to neľahký prekážkový beh v prostredí, ktoré je ešte aj samo o sebe mierne stresujúce. Keďže hraničný priechod sme mali možnosť vidieť aj počas náporu cestujúcich v posledný víkend mesiaca august, s vďakou a obdivom bolo hodnotené aj to, že formálne procedúry majú aj svoj ľudský – humánny rozmer. Ten sa prejavoval predovšetkým v tom, že posádky vozidiel s dieťaťom do jedného roka života boli v kolóne posúvané na prednostné odbavenie, a to aj s použitím jazdného pruhu pre diplomatické vozidlá.

Ak je reč o vodičoch a pasažieroch nemožno nespomenúť „hraničných-poblúdencov“. Jav denne-denne prítomný na hranici prejavujúci sa nasrdeným, ale aj rozpačitým pohľadom na kolóny, kontroly, sprevádzaný horekovaním

nad funkčnosťou voľného pohybu osôb v rámci EÚ. Oddaní vernému druhovi na ceste do Maďarska – GPS navigácii s prednastavenou najkratšou trasou – sa akosi nechtiac ocitali na Schengenskej hranici, kde už taká voľnosť nie je. Osobnou katastrofou pre posádky bolo to, keď tento fakt zistili až po niekoľkých hodinách čakania a aj to náhodne, cestou na toaletu. No takto to niekedy skrátka vyzerá, keď sa bezbreho spoliehame na technológie a ich továrenské prednastavenia v podaní *user-friendly*.

„Musím Vám povedať, colník sa k mojej manželke správal veľmi hrubo,“ vraví s plnou vážnosťou, litovský príslušník pohraničnej stráže vo výslužbe, milý a distingvovaný šedivý pán. Túto poznámku, so značne rozhorčeným výrazom, doplnil bezprostredne po colnej kontrole, tesne pred opustením hraničného priechodu. Ako znalec daného prostredia až do tohto momentu referoval veľmi pochvalne o práci policajtov a colníkov, vedel sa totiž veľmi dobre vžiť do ich situácie.

S mimoriadne závažnými hodnoteniami cestujúcich, ktoré vypovedali o nevhodných praktikách službukonajúcich príslušníkov, sme sa stretávali, žiaľ, pomerne často. Dostali sa k nám aj veľmi emotívne výpovede o ich zaujatosti voči cudzincom, hlavne občanom Ukrajiny. Našej pozornosti taktiež neunikli neprístojné paušalizujúce a miestami až ponižujúce poznámky samotných policajtov a colníkov, ktoré nepoukazovali na skutkový stav problému, lež pôvod problému spájali s pôvodom cestujúcich. Skúsenosti vo fachu a „čuch“ na ľudí sú isto dôležité, no netreba zabúdať na to, že jednáme s ľudskými bytosťami, ktoré majú svoju dôstojnosť. Sami sme boli svedkami nekorektného správania, ktoré v sebe snúbilo takúto skúsenosť a únavu v náročnej práci – službe. Neraz nás zarazilo priam mechanické správanie sa policajtov a colníkov, sprevádzané absenciou elementárnej slušnosti, pripomínajúce skôr sled povelov a príkazov než ľudskú komunikáciu: „*Vystúp si!; Čo čakáš, posuň sa dopredu!*“

Samozrejme, stretli sme sa aj s menej závažnými, no často sa vyskytujúcimi problémami cestujúcich. Napríklad nedostatočné označenie toaliet na vstupe do Schengenského priestoru spôsobovalo nevhodné, miestami až komické pobežovanie cestujúcich sem a tam, nechcené

návštevy toaliet prislúchajúcich opačnému pohliaviu a niekedy aj pobežovanie po miestach, kde by sa pasažieri pohybovať nemali.

Nedokážeme sa zbaviť pocitu, že niektorí príslušníci zabúdajú pod náporom povinností a namáhavosti ich práce, že to, čo vykonávajú, k čomu sa zaviazali prisahou, nie je len platená práca, ale služba ako špecifická ľudská činnosť. Služba v sebe nesie rozmer povinnosti, zodpovednosti ale aj honoru, ktorý uniforma stelesňuje a navonok reprezentuje.

Rozhovory s policajtmi a colníkmi, chvíle pracovné ale aj tie oddychu nám poskytli skutočne veľa hodnotných informácií i pohľad na ich život z inej, ľudskej stránky. „Ak by som mala čo najstručnejšie opísať prácu policajta u nás vo Vyšnom, tak poviem, že sú to galeje!“, rázne poznamenáva policajтка utierajúc si pot z čela po šiestich hodinách služby v páľave augustového poludnia. Táto poznámka, so značnou mierou expresívnosti vyjadruje názor, s ktorým sme sa počas našich rozhovorov s príslušníkmi Útvary hraničnej a cudzineckej polície, ktorí vykonávali službu na hraničnom priechode Vyšné Nemecké – Užhorod, stretávali pomerne často.

Permanentný nápor vozidiel, výfukové plyny kumulované v priestore, kde prebieha proces hraničnej a colnej kontroly, psychické vypätie a dvanásťhodinová pracovná doba počas jednej zmeny, to sú niektoré dôležité momenty, ktoré nepridávajú na odhodlaní policajtom a ani colníkom. To sa bezprostredne prejavuje aj na trvalom personálnom podstave na tomto hraničnom priechode, a ktorý priamo ovplyvňuje prácu a chod každej zmeny.

Osobitou (de)motivačnou okolnosťou je pohľad na nekonečný pestrofarebný rad vozidiel. Ten môže romantikovi a umeleckej duši evokovať gaudiiovské mozaikové línie lemujúce Barcelonu, no z pohľadu policajta a colníka pestrofarebného hada z nočnej mory.

Rozhovory, ktoré sme mali možnosť viesť, boli pre nás zdrojom množstva hodnotných informácií pre pochopenie toho, ako proces kontroly vyzerá a prečo musí trvať tak dlho. Tak ako aj v iných oblastiach našej činnosti, aj proces kontroly na hranici je závislý od informačno-technických zariadení, ktoré umožňujú komunikáciu, kontrolu pasažierov, preverovanie platnosti a pôvodu cestovných dokladov. Na dĺžke čakacej doby sa zvykne podpisovať aj faktor zlyhaní a nečinnosti týchto zariadení.

Veľmi nás prekvapilo, že jednou zo zásadných vecí, ktoré sa sprostredkovane podpisujú na výkone hraničnej kontroly sú stoličky v boxoch. Ich zlý stav sa podľa slov jednotlivých príslušníkov podpisuje na únave, na bolesti nôh a chrbtice. Nikdy by nám nenapadlo, aký vplyv na priebeh hraničnej kontroly môže mať taká stolička, a to nehovoríme aké ťažké je dostať novú pred tým, ako sa rozpadne pod zadkom.

Naša snaha preniknúť do kontextu hranice aj zo strany kontrolných boxov nás prirodzene viedla k otázkam o motivácii a dôvodoch služby na hranici. Asi nebude prekvapujúcim to, že odpoveď väčšiny opýtaných je identická s tou, ktorú formuluje Kurt Russel v kultovej snímke Vanilla Sky: PENIAZE! V jednom z najchudobnejších regiónov Slovenska je služba u polície priam sociálnym a ekonomickým ternom. Dokážeme si to predstaviť: najkrajšia SMS-ka doručená vždy v ten istý deň každého mesiaca.

Je zaujímavé, že peniaze sú práve vo „Vyšnom“ aj najväčším demotivačným faktorom, ktorý podľa opýtaných najvýraznejšie vplýva na personálny „prievan“ v radoch službukonajúcich príslušníkov. Problémom je systém odmien a finančného hodnotenia, ktorý absolútne nezohľadňuje jedinečnosť a špecifickosť tohto hraničného priechodu a hádže všetkých policajtov do tej istej tabuľky. Použijeme slová opýtaných: „Na Ubli vybaví za jednu zmenu 50 áut, no my na Vyšnom vybavíme rovnaký počet vozidiel v priebehu jednej hodiny“. Vedia o tom všetci, v tejto veci existuje všeobecný súhlas, napriek existencii nástrojov na zmenu aj tak platí, že psy brešú a karavána ide ďalej.

S týmto faktom súvisí ešte jeden moment, ktorý má zásadný vplyv na efektivitu fungovania a riadenia práce na hraničnom priechode. Je ním ľudský prístup a komunikácia, to čo sa podpisuje na atmosfére pracoviska, na atmosfére, ktorú cítia nielen policajti a colníci, ale prenáša sa aj na pasažierov. Často sme sa stretávali s názormi, že z komunikácie medzi nadriadenými a kolegami sa vytráca akýsi ľudský rozmer, vytrácajú sa také slová ako „Ďakujem, to je dobrá práca“. Naopak, slová kritiky ba miestami hany sú vo výbave nadriadených udomácnené až príliš. To nám umožnilo dať si do kontextu a väzby príčina-účinnok aj to, aké neslušné správanie a zaobchádzanie musia strpieť cestujúci. To nie je ospravedlnenie nikoho,

len opäť dôkaz toho, že problém z oboch strán môže vyzeráť inak a vzájomne sa dopĺňať.

Peniaze a hranica majú ešte jedného spoločného menovateľa. Zisk, sociálne istoty, pocit krivdy a nedocenenia, lákadlo „prilepšenia si“, to všetko v sebe spája fenomén korupcie a dobre si to uvedomujú všetci, ktorí vo svete menom hranica existujú a snažia sa (pre)žiť.

Ako sme uviedli, okrem službukonajúcich policajtov, colníkov a samotných cestujúcich, s ktorými sme prichádzali do kontaktu, kolorit „sveta menom hranica“ dotvárali aj názory bežných obyvateľov z oboch strán hranice.

„Domáci“ ako ich tiež môžeme nazvať, uvažujú o hranici v dvoch rovinách. Na jednej strane predstavuje hranica priestor ohraňovaný plotom, ktorý je chránený, kontrolovaný a strážený. V tomto zmysle je intenzívnejšie vnímaná ako deliaca čiara všetkými domácimi po oboch stranách hranice. Je to ten rozdiel, ktorý je zjavný aj všetkým tým, ktorí o hranici len počujú alebo sa s ňou občasne konfrontujú.

Iným rozmerom je hranica v hlave, hranica medzi „oni“ a „my“. Zdá sa, že u miestnych je oveľa menej prítomná ako u nás, u občasných návštevníkov. Miestni, žijúci dlhé roky v pohraničí, majú menšiu tendenciu robiť zásadné rozdiely medzi my a oni. Je to asi preto, že silné väzby, historické ale často aj priamo

rodinné či pokrvné, dokážu potierať tento typ hranice. V ich hlavách je prítomné plotom rozdelené my. Príklady tejto povahy vnímania hranice možno zachytiť v rozprávaniach vari všetkých miestnych, ktorí veľmi kvetnato rozprávali o tom, ako si rodiny medzi sebou cez hranicu kričali, kto čo varil, čo kúpili, kto zomrel, narodil sa a pod.

Pre miestnych s podnikavým duchom, niekedy aj s dávkou odvahy ba priam opovážlivosti je existencia hranice tým, čo prispieva ich tvorivým aktivitám. Hranica je pre podnikavcov zdrojom obživy, prežitia, ale aj príležitostného zárobku. Tu majú lepšie to, tu zasa ono. Tu je lacnejší jeden tovar, no na druhej strane je tento iný zasa kvalitnejší, a pokojne si zaň priplatíme, veď je to priam luxus. Takto uvažujú aj tí, o ktorých by sme to možno nepovedali...

Tendencia uspokojiť potreby po luxuse, či snaha ušetriť alebo zbohatnúť má aj svoju temnú stránku. Je ňou pašeráctvo a prevádzanie. Ide o ošemetnú, ba až nebezpečnú tému. Náš kolega na vlastnej koži pochopil, že v tomto priestore ide o jednu z tých, pri ktorej nemusí platiť pravda ľudovej múdrosti: za opýtanie Ti z nosa neodhryznú...